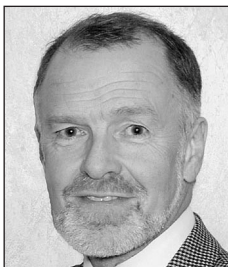

Bioavailability

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

Netfang:
johannhj@landspitali.is

Dægradvöl V er tekin upp úr Lækna-
blaðinu. Spurt er um
höfund og útgáfuár.

Dægradvöl V

„Af þessu verður ljóst, að þegar lækni-
hefur lokið sérnámi,
hefur hann nær
helming ævi sinnar
mestmegnis fengizt
við erlent ritmál og
fimmta hluta
ævinnar haft lítil
skipti af íslenskri
tungu, heldur
hugsað, talað og
ritað á erlendu
máli.“

„Liggur því nærri
að ætla, að íslensk
tungu sé í nokkru
meiri hættu stödd af
völdum lækna en
annara mennta-
manna, einnig má
gera ráð fyrir, að
þessi hætta hljóti að
vaxa, eftir því sem
læknar leggja meiri
rækt við fræðigrein
sína.“

ÍSLENSK MÁLSTÖÐ FRAMSENDI TÖLVUSKEYTI SEM þangað hafði borist. Spurt var um hugtakið bioavailability og íslenskun þess. Íðorðasafn lækna veitti ekki úrlausn. Frá enska nafnorðinu **bioavailability** er aðeins vísað í **physiological availability**, en þar er heldur ekki íslenskt heiti að finna, aðeins spurningarmerki (?). Fyrirsprjandi hafði sjálfur nokkrar lausnir á takteinum, *aðgengi*, *líffræðilegt aðgengi*, *lífaðgengi*, *lífgengi* og *ígengi*, en líkaði misvel og vildi fá umræðu um þær.

Orðhlutaskýringar gefa til kynna að fyrsti hlutinn **bio-** merki *líf-* eða *líffræðilegur*. Ensk-íslensk orðabók Arnar og Örlygs gefur þýðingar á **availability**: *fáanleiki*, *það að vera fyrir hendi*, *tiltækileiki*, og Ensk-íslensk tölvuorðabók Máls og menningar einnig: *auðfáanleiki*. Hin mikla alfræðiorðabók Websters rekur uppruna til latnesku sagnarinnar **valeo** (valere) sem getur haft ýmsar merkingar: *koma að gagni*, *vera einhvers virði*, *vera sterkur*, *hafa áhrif*, *vera virkur*, *vera hraustur*, *vera fær* og *að sigra*. Enska lýsingarorðið **available** merkir: *til reiðu*, *fyrir hendi*, *laus*, *fáanlegur* eða *tiltækur*. Auðvelt er því að setja saman þá orðskýringu að **bioavailability** tákni það ástand eða þann eiginleika að vera **líffræðilega tiltækur** eða **fyrir hendi**. Orðskýringarnar gefa hins vegar ekki til kynna hvaða hugtak liggur að baki.

Leit í lækni-*fræðiorðabókum* leiðir í ljós að heitið **bioavailability** er notað um *það magn eða hlutfall lyfs eða efnis sem tiltækt verður á verkunarstað*, og er þannig markvef (target tissue) eða markfrumum (target cells) lífeðlisfræðilega (andstætt við efnafræðilega) til reiðu. Oft er þó eingöngu verið að vísa í það hundraðshlutfall af gefnum lyfjaskammti sem kemst inn í blóðið og berst með blóðrás til vefja. Spyrja má þá hvort forskeytið **bio-** sé nauðsynlegt í hinu erlenda heiti? Er ekki nóg að tala um **availability**? Væri ekki heppilegra og nákvæmara að nota orðin **blood availability**, **tissue availability** eða **cellular availability** um það af lyfinu sem er til reiðu á viðkomandi stað?

Aðgengi

Nafnorðið **aðgengi** finnst ekki í Íslenskri orðabók Máls og menningar frá 1992, en birtist í tölvuorðabókinni frá 1999 og í Orðabanka Íslenskrar málstöðvar sem þýðing á **accessibility**. Leit í ritmálsskrá Orðabókar Háskólans gaf til kynna að orðið hefði komið fram á síðari hluta tuttugustu aldarinnar og fyrst verið notað um aðgengi fatlaðra að byggingum. Litlu eldra er orðið **aðgengileiki**.

Lýsingarorðið **aðgengilegur** er mun eldra, eða frá miðri nítjándu öld, og má nota um það sem gott er að komast að. Undirritaður fékk að bragði þá hugmynd að viss endaskipti hefðu orðið á hlutunum þegar **aðgengi** var valið í lyfja- og lækni-*fræðilegu* samhengi sem þýðing á **availability**. Samkvæmt upprunalegu merkingunni ætti aðgengi lyfs að tákna hversu vel (eða illa) lyfið kemst inn í líkamann eða tiltekna vefi, en ekki hversu mikið af lyfinu er til reiðu.

Aðgengi er lipurt orð og sér undirritaður ekki ástæðu til að amast við því. Það er komið í notkun og hefur eignast formlegan sess í lyfjalýsingum sem undirfyrirsögn í köflum um **lyfjahvörf**. Vera má að þetta heiti geti haft víðari merkingu en að var stefnt, en það misskilst varla í þessu samhengi. Hin heitin **lífaðgengi** og **lífgengi** eru síst gegnsærri. Vera má þó að heitið *ígengi* geti orðið til skilningsauka. Þannig mætti búa til heitið **blóð-ígengi** eða **vefjaígengi**, og jafnvel **blóðgengi**. Öll eru þau styttri og liprari en **bioavailability**, sem er átta atkvæði. Hugmyndir lesenda eru vel þegnar.

Procedure

Snemma á síðasta ári barst fyrirspurn frá Shreekrishna Datye, skurðlækni á FSA, um íslenskt heiti á **procedure**. Íðorðasafn lækna tilgreinir tvö heiti, *aðferð*, *lag*, og Ensk-íslensk orðabók Arnar og Örlygs gefur þrjár merkingar, *1. aðferð*, *framgangur*, *framgangsmáti*. *2. réttarfar*. *3. viðteknir starfs-hættir*, *viðskiptahættir*. Ekkert af þessu virtist duga fyrir það sem Shree hafði í huga. Hann var að leita að íslensku heiti til að tákna mismunandi aðgerðir (procedures) sem gerðar væru við sömu skurðaðgerð (operation). Þarna virtist um að ræða flokkunarheiti á skurðstofuverkum, fremur en lýsandi aðgerðarheiti, því ekki virtist skipta máli hvort aðgerðirnar væru gerðar með einum skurði eða fleirum. Undirritaður leitaði mikið í tiltækum orðabókum, þar á meðal Samheitaorðabókinni, en fann ekki lausn sem líkaði og hefur síðan enga hugljómun fengið. Hafa aðrir læknar fundið lausn fyrir Shree?

Dægradvölin

Dægradvölin í síðasta pistli fjallaði um klæðnað manna og var úr Heilsufræði, Alþýðubók og skólabók, eftir Steingrím Matthíasson, héraðslækni á Akureyri. Bókin var gefin út árið 1914 og fylgdi höfundur henni úr hlaði með þessum orðum: „Það er ósk mín og von, að bók mín opni augu margra landa minna fyrir verðmæti heilsunnar og megi verða alþýðu manna til fróðleiks og jafnvel skemmtunar.“